

Kıbrıs Adasındaki İngiliz Üslerinin Yönetimi ve Brexit Sonrası Avrupa Birliği ile İlişkileri

Administration of the British Bases on the Island of Cyprus and Their Relations with the European Union in the Post-Brexit

Ali KAPTAN*

Başvuru Tarihi: 17.05.2024

Kabul Tarihi: 03.06.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

1878 yılından beri Kıbrıs Adasından çekilmeyen İngiliz sömürgeciliğinin kalıntılarından biri olan Egemen İngiliz Üslerinin Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğini sonlandırma süreci olan Brexit sonrası durumu araştırmaya değer bir durum ortaya çıkarmıştır.

Bu araştırma, Kıbrıs'taki Egemen İngiliz Üsleri Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya'nın yönetiminin nasıl işlediğini ve Brexit sonrası Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık ile ilişkilerinin ne şekilde yürütüleceğini irdelemektedir. Bu çalışmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma deseninde yer alan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle Kıbrıs Adasındaki Egemen İngiliz Üslerinin varlığına kavuşmasının tarihsel sürecinden kısaca bahsedilip Birleşik Krallık'ın AB Üyeliğinden ayrıldığı süreçte yürütülen Çekilme Anlaşmalarında Egemen İngiliz Üsleri Bölgelerinin durumlarına değinilmiştir. Ayrıca Adadaki İngiliz Üslerinin ne şekilde yönetildiğinden bahsedilmiştir. İngiliz Savunma Bakanlığı'na bağlı bir asker yönetiminde olan, GKRY'nin yargılama sistemiyle uyumlu yargılama yapmaya çalışan, İngiltere'nin aksine AB'nin para birimi Euro'yu kullanan, Brexit sonrası birtakım yetkilerini AB'ye devretmek durumunda kalan, Resmi Gazete'si yayınlanan "sui generis" yapıdaki Egemen İngiliz Üslerinin yönetim yapılanması ve Brexit sonrası durumu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Egemen Üs Alanları, İngiltere, Avrupa Birliği, Brexit Sonrası

Abstract

Since 1878, the status of the Sovereign British Bases, one of the remnants of British colonialism that has not withdrawn from the island of Cyprus, after Brexit, the process of the United Kingdom's termination of its membership of the European Union, has created a situation worthy of research.

This research examines how the administration of the British Sovereign Bases in Cyprus, Akrotiri and Dikhelya, functions and how their relations with the European Union and the United Kingdom will be carried out after Brexit. In the data collection process of this study, the document analysis method, which is a qualitative research design, was used. In the study, firstly, the historical process of the existence of the Sovereign British Bases on the Island of Cyprus is briefly mentioned and the

* Doktor Adayı, Anadolu Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, akapudan@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9834-2230.

status of the Sovereign British Bases Regions in the Withdrawal Agreements carried out during the process in which the United Kingdom left the EU Membership is mentioned. In addition, it is also mentioned how the British Bases on the Island are managed. The management structure and the post-Brexit situation of the 'sui generis' structure of the Sovereign British Bases, which are under the management of a soldier affiliated to the British Ministry of Defence, which try to conduct trials in accordance with the judicial system of the Greek Administration of Southern Cyprus, which use the EU's currency Euro unlike the UK, which have to transfer some of their powers to the EU after Brexit, and whose Official Gazette is published, has examined.

Keywords: Cyprus, Sovereign Base Areas, United Kingdom, EU, Post-Brexit

Giriş

Hititler, Asurlular, Makedonya, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Venedikliler ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok devletin egemenliği altına giren Kıbrıs Adası yerleşim tarihi boyunca çok çeşitli devletler ve uygarlıkların ilgi ve mücadele alanı olmuştur (İNAF, 1992, s.15).

Kıbrıs Adası, Sanayi Devrimiyle birlikte yeni pazarlara açılma zorunluluğunu hisseden ve ticaret yolları ile sömürge kolonilerini korumak için güvenlik ve ticari kaygılarını önceleyen İngiltere'nin 307 yıllık Osmanlı egemenliğine son verdiği, 1878 yılından itibaren fiilen varlığını gösterdiği bir yer haline gelmiştir (Balyemez ve İnce, 2018, s.855). 1878 yılında Berlin Antlaşması ile Kıbrıs Adası'nı kiralarak adada fiilen varlığını başlatan İngilizler için ada büyük önem taşıyan bir konumdur (*Kıbrıs'ta İngiltere Dönemi (1878-1960) | KKTC Enformasyon Dairesi*, Erişim Tarihi:14.02.2024).

Kıbrıs Adası'nda mevcut durumda, yalnızca Türkiye tarafından devlet olarak tanınan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti olarak muhatap alınan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, "Yeşil Hat-Green Line" olarak bilinen Birleşmiş Milletler (BM) Tampon Bölgesi (UN Buffer Zone) ve 1960 Garantörlük ve İttifak Antlaşmalarına dayanarak yerleşik bulunan "Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya Egemen Üs Alanları (Sovereign Base Areas) bulunmaktadır. Bu makalenin amacı, Kıbrıs Adası'nda yerleşik bulunan İngiliz üslerinin nasıl yönetildiğini ve Brexit sonrası Avrupa Birliği ile ilişkilerinin durumunu ele almaktır.

Bu makalenin araştırma deseni nitel araştırma modeli olup, doküman analizi yöntemi ile Kıbrıs Cumhuriyeti Kurucu Antlaşmaları ve Eklerinin, Kıbrıs Adası'ndaki Egemen İngiliz Üslerinin internet sitesi ve sitede yer alan bilgi ve belgelerin, Birleşik Krallık resmi internet sitelerinde yayımlanan dokümanların, Avrupa Komisyonu'nca yayınlanan Brexit Anlaşmalarının incelenmesi ile araştırma nihayete erdirilmiştir. Söz konusu internet sitelerinde yer alan bilgilerin doğru ve yeterli bilgiye sahip olduğu ön kabulü ile belgeler incelenmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Antlaşmaları ve eklerine göre İngiliz üsleri, ayrı bir devlet olarak tanımlanmamış, yalnızca "egemen" statüde oldukları belirtilmiştir (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma, Lefkoşa, 1960). Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı'nın atadığı bir askeri heyet tarafından yönetilen, kısmen kendine özgü hukuk ve yargı sistemi bulunan, uluslararası sistemde devlet olarak muhatap alınmayan Kıbrıs Adası'ndaki İngiliz üslerinin, Birleşik Krallık ile anayasal bağı devâm ettiren toplam 14 bölgeden oluşan ve yaklaşık 300 bin nüfusa sahip ancak yüzölçümü bakımından Birleşik Krallık'ın 7 katı kadar büyük olan İngiliz Denizaşırı Toprakları arasında sayıldıkları görülmektedir (*Treaty concerning the establishment of the Republic of Cyprus (Nicosia, 16 August 1960) - CVCE Website*, Erişim Tarihi:14.02.2024).

Ağrotur ve Dikelya Egemen Üs Alanları (The Sovereign Base Areas), 1960 yılında bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşum aşamasında Kuruluş Antlaşması uyarınca adanın yaklaşık %3'üne tekabül eden 254 kilometrekare kara parçası üzerinde yerleşik konumdur. Egemen Üs Alanlarının %60'ı

özel mülk, %20'si Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı sahipliğinde veya kiralık arazi, %20'si ise Krallık İdaresi'nde bulunan arazilerdir (ormanlar, yollar, nehirler ve Ağrotur Tuz Gölü dâhil). Yaklaşık 11.000 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi vatandaşının yaşadığı bölgelerde, 3140 İngiliz askeri ve 315 İngiliz vatandaşı sivil personel ile bakmakla yükümlü oldukları 3740 kişi Egemen Üs Alanları'nda bulunmaktadır (*Sovereign Base Areas Background*, Erişim Tarihi:14.02.2024).

1960 Kurucu Antlaşması Eklerinden olan Annex A'nın 3. Bölümünün 1. paragrafında "Kıbrıs Cumhuriyeti, bu bölümün 2. paragrafında belirtildiği gibi I. Hat ile II. Hat arasındaki yerleri veya III. Hat ile IV. Hat arasında belirtilen (yayılan suları) karasularının bir parçası olduğunu iddia edemez" denilmektedir (*Treaty concerning the establishment of the Republic of Cyprus (Nicosia, 16 August 1960) - CVCE Website*). Ayrıca antlaşmanın "yorumlanması ve uygulanması ile ilgili uyuşmazlıkların uluslararası mahkeme ve üçüncü taraflara taşınmayacağı" belirtilmektedir 28.06.2024 23:10:00.

Adada, uluslararası antlaşmalarla elde ettikleri "Egemen Statüde" bulunan İngiliz Üsleri Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya'nın konumu aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

Kaynak: (Oktay, 2007, An Analysis and Review of the Divided City of Nicosia, Cyprus, and New Perspectives, Geography, Volume 92(3). 231-247. s, 231.)

Şekil 1. Kıbrıs Adası'ndaki İngiliz Üslerinin Konumu (Akrotiri ve Dikelya)

İngiliz Egemen Üslerinin Mevcut Hukuki Statüsünü Elde Etme Süreci

Hindistan'ın elden çıkmasıyla menfaat arayışını Orta Doğu'ya kaydıran İngiltere için 1954 yılında Süveyş Üssü'nün kaybedilmesinin ardından Kıbrıs Adasında egemenliğin muhafaza edilmesi daha da önemli hale gelmiştir (İrkiçatal, 2012, s.26). Bağdat Paketi'nin (1955) desteklenmesi gibi çeşitli amaçlarla İngiltere adada egemenliğinin devamı yönünde irade beyanında bulunmuştur. Ancak İngilizlerce 1957'den itibaren nükleer caydırıcılığın sağlanmasıyla birlikte adanın yalnızca uçak gemisi benzeri bir rolde bir kısmının kullanılması yeterli görülmüştür. Türk ve Rum kesiminin baskıları sonucu, Kıbrıs'ın İngiliz Valisi tarafından yönetilmesi yerine Türk ve Rum tarafınca ortak kurulacak bir devlet tarafından yönetilmesine İngilizler rıza göstermek durumunda kalmış ve Kıbrıs Adasında askeri üslerinin bulunmasını ise İngilizler her iki tarafa da kabul ettirebilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Kurucu Anlaşmasının eklerinden olan ve Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan

tarafından Londra’da 1960’ta imzalanan “Egemen Üs Bölgelerinin İdaresine İlişkin Majesteleri Hükümetinin Bildirgesi”ndeki “Ek O (Appendix O)” olarak adlandırılan kısmında Kıbrıs Adasındaki Ağrotur ve Dikelya üslerinin askeri amaca yönelik olduğu belirtilmiştir (A.g.e., 2012, s.37-39). Kıbrıs’ın önemini göz önünde bulundurarak İngilizlerin Adadaki mevcudiyetini başta askeri amaçlarla olmak üzere devam ettirmek niyetinde oldukları ifade edilebilir (Keser, 2006, s.132).

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ömrü ise Rumların Enosis talepleri nedeniyle yalnızca 3 yıl olmuştur (Savrun ve Tinal, 2017, s.349). Türkiye’nin 1974 tarihli Kıbrıs Çıkarması sonrasında adadaki Egemen Üs Alanlarının Kıbrıs Cumhuriyeti olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni muhatap aldığı görülmektedir.

Kıbrıs Adası, coğrafi konumu nedeniyle bu bölgenin güvenliği ve şekillendirilmesinde İngiltere’den başka ülkelerce, özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için önemini sürdürmektedir (Aştı, 2015, s.26). Askeri operasyonlar için nakliye ve bölgesel dinleme, casusluk faaliyetlerinin icra edildiği üsler İngiltere, ABD, Fransa ve NATO tarafından halen etkin olarak kullanılmaktadır. Hamas-İsrail arasında 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan çatışmalarda da İsrail’e askeri destek verilmesinde söz konusu üslerin yine aktif olarak kullanıldığına iddia edilmesi sık sık haberlerde yer almıştır (İngiltere’nin Kıbrıs’taki “ölüm Üsleri” Orta Doğu’daki Çatışmaların Neresinde? | Euronews).

Adadaki Egemen Üs Alanlarının varlığı zaman zaman şikayet konusu olmakta ve bilhassa GKRY kesimindeki siyasetçilerce İngiliz üslerinin tamamen adadan temizlenmesi dile getirilmektedir. Annan Planı’nda İngilizlerin üslerin bir kısmını Kıbrıs Cumhuriyeti’ne devredeceklerini açıklamalarına rağmen GKRY’deki AKEL Partisi Genel Sekreteri Andros Kiprianu “Kıbrıs sorununun halledilmesi halinde AKEL, üslerin adadan çekilmesi konusunu gündeme getirecek” demiştir (Hürriyet, 2009). Ayrıca Kıbrıs Rum Yönetimi Meclis Genel Kurulu 2012 yılında oy birliğiyle aldığı bir kararla Kıbrıs’taki İngiliz Üslerinin "sömürge kalıntısı" olduğunu ve Kurucu Antlaşmalara aykırı hareket eden üslerin varlığına son verilmesini istemiştir (Anadolu Ajansı,ndan Aktaran NTV Haber, 23.03.2012, Erişim Tarihi:23.04.2024).

1960 Londra Antlaşması, 1959 Zürih Antlaşması’ndan farklı olarak adadaki İngiliz üsleriyle ilgili bazı talepleri de kapsamaktadır. Ağrotur ve Dikelya ile bazı farklı yerleri de kapsayan bölgelerde tam egemenlik talep eden İngiltere, Mağusa’daki limandan ve ayrıca su, elektrik, telefon, telgraf vb. bazı hizmetlerden yararlanmayı, askerlerinin eğitimi için bazı bölgeleri kullanabilmesi, Lefkoşa Havalimanı ve meydandaki tüm bina ile imkânlardan faydalanmayı, askeri uçakların savaşta ve barışta hava trafiği üzerinden kısıtlamaya maruz kalmadan uçabilmesini de Kıbrıs Cumhuriyeti ile görüşerek elde etmeyi şartlar arasına yerleştirmiştir. İngiltere, Londra Antlaşması ile 31 farklı bölge ve tesise, 11 farklı eğitim ve atış sahasına sahip olmuştur. Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya’daki İngiliz üsleri bu antlaşmayı esas alarak faaliyet göstermekte ve "İngiliz Toprakları (Sovereign Base Areas-SBA)" sayıldığından İngiltere’nin bu bölgelerde tam egemenliği bulunmaktadır (Vatansever, 2010, s.1505-1506).

a. Alanların İdaresi Bildirgesi (*Declarations by Her Majesty’s Government regarding the Administration of the Sovereign Base Area-1960 Appendix O*)

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma ile aynı anda (1960 yılında) ilan edilen Birleşik Krallık Majestelerinin Hükümeti Alanların İdaresi Bildirgesi’nde Birleşik Krallık hükümetince ulaşılmaması gereken ana hedefler: “Egemen Üs Alanlarının askeri üsler olarak etkin kullanımı; Kıbrıs Cumhuriyeti ile tam işbirliği, Egemen Üs Alanları’nda ikamet eden veya çalışanların çıkarlarının korunması” şeklinde 3 maddede toplanmıştır.

Alanların İdaresi Bildirgesi’nde; Egemen Üs Alanlarının askeri amaçların dışında geliştirilmeyeceği (Md. 2(i)), burası kullanılarak koloniler kurulup yönetilmeyeceği (Md. 2(ii)) taahhüt edilmiştir. Egemen Üs Alanları ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında gümrük noktaları ve başka sınır bariyerleri

oluşturulmayacağı (Md. 2(iii)), adadaki yaşamı ve endüstriyel birliği veya ticari ekonomiyi bozmamayı ve askeri gerekliliklerle bağlantılı olmadığı müddetçe sivil ticari ve endüstriyel işletmelerin kurulmayacağı ve kurulmasına izin verilmeyeceği (Md. 2(iv)) taahhütler arasındadır. Ticari veya sivil limanlar veya havaalanları kurulmayacağı (Md. 2(v)), geçici amaçlar dışında Egemen Üs Alanları'nda insanların yerleşimine izin verilmeyeceği (Md. 2(6)), adil tazminatla ödemesi yapılan askeri amaçlarla kamulaştırmalar hariç özel mülkiyetlerin kamulaştırılmayacağı da ilan edilmiştir (Appendix O, Md. 2(vii)).

Söz konusu Bildirge'de Kıbrıslılar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ikamet eden diğerlerinin, Egemen Üs Bölgelerine erişim ve iletişim özgürlüğüne ve bu bölgelerde istihdam ve tarımsal üretim olanaklarına ve bu bölgelerin karasularında seyrüsefer ve balıkçılık yapma özgürlüğüne sahip oldukları bildirilmektedir (Md. 3/1).

Bildirge'de ayrıca, Egemen Üs Alanları'ndaki Kıbrıslılar için Cumhuriyet yasalarıyla mümkün olduğunca aynı yasal hükümler uygulanacağı (Md. 3/2), bu alanlarda özel mülkiyeti bulunan Kıbrıslıların ve Cumhuriyet sınırları içindeki diğer yerleşimcilerin ve Kıbrıslı topluluklar ile şirketlerin özel mülkiyetlerinin korunacağı (Md. 3/3) belirtilmiştir. Bu alanlarda Kıbrıslılara yönelik eğitim, sağlık, iş, sosyal güvenlik, tarım ve ormancılık gibi bir takım kamu hizmetlerinin sunulacağı, ayrıca Kıbrıs Cumhuriyetince yürütülen ücretsiz kamusal hizmetlerin Egemen Üs Alanlarında da gerçekleştirileceği vaat edilmiştir (Md. 3/4). Tarihi anıtlar ve tarihi alanların Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından üs bölgeleri yönetiminin rızası alınarak yürütüleceği ve bulunacak tarihi eserlerin Kıbrıs Cumhuriyeti malı sayılacağı kayıt altına alınmıştır (Md. 3/5). Askeri gereksinim ve güvenlik gereksinimlerinin karşılanması halinde Egemen Üs Alanları'ndaki su kontrolünün ortak bir komitece değerlendirilip karara bağlanacağı (Md. 3/6) da Bildirge'de kayıt altına alınmıştır. Ticari ve şahsi ihraç ürünleri üzerinden alınacak gümrük vergilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından alınması için düzenlemeler yapılacağı, vergiler, vergi oranları ve ücretlerin Cumhuriyetle mümkün olduğunca aynı olacağı, askeri personel ve onlarla çalışan siviller ile aileleri hariç olmak üzere Kıbrıslı olan ve olmayan çalışanların vergilerinin de Cumhuriyet tarafından hesaplanıp toplanacağı belirtilmiştir (Md. 3/8).

Bildirge'de madencilik, cezalandırma, sivil mahkemeler, cezai takibat, cezaevleri, polis-jandarma, bölge ofisleri, Kıbrıslıların istihdamı, ticaret ve sanayi başlıkları altında detaylı açıklamalar ve taahhütler de yer almaktadır. Söz konusu Bildirge incelendiğinde Birleşik Krallık'ın Kıbrıs Cumhuriyeti ile olabildiğince uyumlu faaliyetler yürütmeyi arzuladığı ve askeri kaygılarını öncelediği görülmektedir.

Brexit Öncesi İngiliz Üslerinin Avrupa Birliği ile İlişkileri

2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olmasıyla birlikte 1960 tarihli Kurucu Antlaşma ve Ekleri Avrupa Birliği'nin Birincil Hukuku haline gelmiş ve ayrıca AB ile Egemen Üs Alanları arasında imzalanıp 23 Eylül 2003 tarihinde AB'nin Resmî Gazetesi'nde yayınlanan Protokol 3 (*Official Journal of the European Union, L 236, 23 September 2003*) ile Egemen Üs Alanlarında AB hukukunun uygulanması yönünden muaf tutulmuştur. Ancak Protokol 3'ün 2. maddesi ile Egemen Üs Alanları AB gümrük (Şafak vd., 2021, s.74) ve ortak ticari politika düzenlemelerinin ve hayvan ve bitki sağlığıyla ilgili AB mevzuatının uygulanacağı yerlere dâhil edilmiştir. AB Üyeliği süresince Birleşik Krallık'ın, AB'nin para birimi Euro yerine kendi para birimi Sterlin'i kullanmasına rağmen Egemen Üs Alanlarında Euro kullanımı Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB'ye üye olan GKRY'nin Euro Bölgesi'ne dahil olmasıyla birlikte gerçekleşmiştir getirmiştir (*Euro reaches field that is for ever England - Times Online, 2011, Michael Theodoulou*).

Protokol 3'ün 4. Kısımında 1 (a)'da "Egemen Üs Alanlarının dış sınırlarının" deniz sınırları, havaalanları ve limanları anlamına geldiğini, fakat Kıbrıs Cumhuriyeti ile olan kara veya deniz sınırları anlamına gelmediği belirtilmiştir. Birleşik Krallık'ın yalnızca "insani gerekçelerle, ulusal çıkarlara dayanarak veya uluslararası yükümlülüklerine uymak" maksadıyla belirtilen Protokol maddelerini terk edebileceği kayıt altına alınmıştır (4. Kısım 3/b). Avrupa Komisyonu, "Bu Protokol hükümlerinin uygulanması hakkında her beş yılda bir Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'ne rapor" sunma hükmü getirmiştir (Protokol 3 Article 9).

Kıbrıs Adası'ndaki İngiliz Üslerinin Yönetimi

İngiliz üslerinin kendine ait bir bayrağı bulunmakta olup, güncel bilgilere, uyarılara ve mevzuat ile yargılama sonuçlarına ait bilgiler içeren bir web sitesi (*Sovereign Base Areas Website*, <https://sbaadministration.org/>) vardır. Üs alanlarına ait resmî gazete de bu internet sitesi üzerinden yayımlanmaktadır.

İngiliz Kuvvetleri Kıbrıs Komutanı tarafından adeta bir sivil hükümet şeklinde yönetilen Egemen Üs Alanları'nda, Baş memur (Chief Officer) üs alanlarının günlük işleyişini yürütmekte ve Yöneticiye karşı sorumluluk içinde üs bölgelerindeki askeri faaliyetlerle ilgili politika tavsiyelerinde bulunmaktadır.

Başsavcı (Attorney General) ve Hukuk Müşaviri Egemen Üs Alanlarının mevzuatının hazırlanmasını, üs alanlarındaki ceza davalarındaki yargılamaları ve İdare'ye hukuki danışmanlık işlerini yürütmektedir.

Siyasi Sekreter (Policy Secretary), İdare'ye politika tavsiyelerinde bulunurken; Sivil Sekreter finans, işletme yönetimi, proje desteği ve yerel sivil çalışanlar için insan kaynakları, ticari konular ve alacakların tahsil edilmesi işlemlerinden sorumludur.

Ağrotur ve Dikelya'daki iki bölgede de birer Kıbrıslı Bölge Görevlisinin yönettiği Bölge Ofisi bulunmakta ve üslerde yaşayan ve çalışan yerel toplum üyeleriyle askeri bölge arasında ilişkileri sağlamaktadır. Ayrıca bu Bölge Ofisi Görevlileri Kıbrıs Cumhuriyeti yetkilileri ile üs alanları arasında irtibat sağlamaktadır.

a. İngiliz Üslerinde Hukuk ve Yargılama Sürecinin İşletilmesi

3 Ağustos 1960 tarihinde imzalanıp 16 Ağustos 1960 tarihinde yürürlüğe giren ve 1960 Kıbrıs Antlaşması'na bağlı olarak çıkarılan Yönetmelik (SI 1960 No 1369) ile Egemen Üs Alanları'ndaki yönetim ve yargı sürecinin nasıl işletileceği detaylandırılmıştır (*The Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia Order in Council, 1960*, Erişim Tarihi:13.03.2024). Bu yönetmelikte açıklandığı üzere Egemen Üs Alanları yöneticisine barış, düzen ve iyi bir yönetim için yasalar yapabilme (Md. 4/1) ve bazı şartlarla suçluların affedilmesi veya cezalarında indirim yapılabilmesi yetkisi tanınmıştır (Md. 6/1). Yöneticinin, yönetmelikte belirtilen talimatları uygulaması halinde aldığı ve uyguladığı kararlar neticesinde hiçbir mahkemede yargılanmayacağı belirtilmiştir (Md. 1/3).

Kıbrıs Adası'ndaki Egemen Üs Alanları'nda uluslararası antlaşmaların bazıları farklı zamanlarda uygulanmaya başlanmıştır. 04.11.1950 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin Avrupa Birliği üyeliğine Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul edildiği tarihten bir ay önce ve Annan Planı'nın oylanmasından kısa süre önce 01.04.2004 tarihinden itibaren Egemen Üs Alanları'nda uygulanmaya başlanmıştır (*Multilateral Treaties Applicable to the SBA*, Son Erişim Tarihi:17.05.2024).

Egemen Üs Alanlardaki mahkemeler Kurucu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1960 yılından itibaren kurulmuştur. Mahkemeler, Egemen Üs Alanları'nda yaşayan, çalışan, turist olan veya transit geçiş

yapanlarla ilgili dava süreçlerini ele almaktadır. Bu mahkemeler, Kıbrıs'ta yerleşik olan bir hâkimin karar verdiği Mukim Hâkimler Mahkemesi ile İngiltere ve Galler'den ziyarete gelen Kıdemli Hâkimler Mahkemesi'nden oluşmaktadır. Mukim Hâkimler Mahkemesi, birçok ceza davası ve fazla karmaşık olmayan hukuk davalarıyla ilgilenmektedir. Bir Kıdemli Yargıç'ın başkanlık ettiği Kıdemli Hâkimler Mahkemesi'nde, bazı kıdemli hâkimler bulunmakta olup Mukim Hâkimler Mahkemesi'nin kararlarının temyiz mahkemesi statüsündedir. Ayrıca bu mahkemede insan hakları ve yargı incelemeleri ile ilgili bazı davalar görülmektedir. Kıdemli Hakimler Mahkemesi üyeleri kısa bir zaman dilimi için ziyarete geldikleri halde yüksek meblağlı maddi tazminat talepleri veya daha ciddi ceza davaları ile karşılaştıklarında böylesi davaları ele almak için Mukim Hâkimler Mahkemesi'nde bu dava süreci yürütülebilmektedir (*Sovereign Base Areas, Court*, Son Erişim Tarihi:17.05.2024).

Bu mahkemeler, tamamen askeri suçlardan oluşan ve askeri mahkemelerin alanına dâhil olan davalarla ilgilenmemektedir. Bu mahkemeler ne askeri yasaları ne de İngiliz hukukunu uygular, bu mahkemelerde Egemenlik Üs Alanı Hukuku işletilmekte olup bu yasalar Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki benzer davalarda uygulanan yasalarla uyumlu veya benzer hukuki müeyyideler uygulamaktadır (a.g.k.).

b. Annan Planlarında İngiliz Üslerinin Durumu

BM tarafından Kıbrıs Adası için çözüm planlarının ortaya konduğu 2002-2004 yılları arasında Annan Planları adıyla bilinen bir dizi çözüm önerileri gündeme gelmiş ve bu planların kamuoyunda tartışılması esnasında her ne kadar yeterince gündem olmasa da İngiliz üslerinin coğrafi alanını yarı yarıya küçültten ancak hukuki yetkiler açısından güçlü konumunu sürdüren bir anlaşma öne sürülmüştür.

Mutatis mutandis (esasa bağlı gerekli değişiklikler) uygulanması planlanan 1960 Garanti Antlaşmasında kısmi değişiklikler planlanıp adanın askersizleştirilmesi hedeflenirken Birleşik Krallık'ın Egemen Üs Alanları hukuki statüsü açısından muhafaza edilmiş ve burasının Birleşik Krallık tarafından askeri amaçlarla kullanılmasına göz yumulmuştur (Tamçelik, 2011a, s.69).

Ek II: Kuruluş Andlaşması'na Ek Protokol ile Birleşik Krallık Hükümeti Egemen Üs Alanlarının bazı kısımlarında, topraklarının bir kısmı üzerindeki egemenliğini, kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmek istemektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı-Annan Planı, 2020). Tarımsal alanlardan oluşan bu kısımlar mevcut üs alanının yaklaşık %50'sine tekabül etmektedir.

Annan Planlarında, Kuruluş Antlaşması Ek A'nın 3.bölümünde öngörülen değişikliklerle Birleşik Krallığın denize mücavir kısımlardan (toplam 16.11 km) "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hak iddia etmeyeceği sulara her ne amaçla olursa olsun tam ve engelsiz erişim hakkı devam edeceği" taahhüt edilmiştir (Tamçelik, 2011, s.1532). Anlaşılacağı üzere Egemen Üs Alanlarının sahibi Birleşik Krallık, Annan Planı'nın tamamen kaybedeni konumunda zaten olmayacaktı.

Brexit Sonrası Egemen Üs Alanlarının AB ile İlişkileri

AB'nin üye Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen Brexit görüşmelerinde Egemen Üs Alanları'ndaki tartışmaları yürütmesine izin verdiği GKRY ile Birleşik Krallık bölgenin durumunu ele almışlardır.

Brexit'in uygulanmasıyla beraber İngiltere'nin AB Üye Devleti statüsü sona ereceğinden Kıbrıs'taki Egemen Üs Alanlarını ilgilendiren Protokol 3 otomatik olarak sona ermiştir. AB'nin gümrük bölgesinden ayrılan üs bölgeleri ile AB üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti arasında geçişi sağlanan mallar ve insanlar için karmaşık bir durum ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Protokol 3'ün sona ermesinden sonra Birleşik Krallık ile AB arasında yürütülen Çekilme Anlaşmalarına ek olarak Protokol 10 (Agreement on the Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern

Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, OJ L 29, 31/01/2020) yürürlüğe girmiştir. Böylece resmi olarak İngiltere'nin AB'den ayrıldığı 31 Ocak 2020 tarihinden itibaren Protokol 10'un uygulanması gerekmiştir. Protokol 10 incelendiğinde Protokol 3'ün yürürlükte olduğu uygulamalara benzer şekilde malların akışını sağlayan gümrük anlaşmasına ve insanların geçişine dair geçmişte olduğu gibi aynı hukuki statünün korunması amaçlandığı görülmektedir. GKRY içerisinde zaman zaman İngiliz üslerinin varlığına karşı yüksek sesler çıksa da GKRY'nin Brexit sürecini üs alanları üzerindeki egemenliğini artırmaya yönelik kullanmadığı ifade edilmektedir.

Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'ye dahil olduğu dönem öncesinde Egemen Üs Alanlarındaki birtakım işlemlerde Birleşik Krallık ve GKRY arasında çıkabilecek sorunların herhangi bir "uluslararası mahkeme ve üçüncü taraflara taşınmayacağı" kayda bağlanmışken Protokol 3 ile artık Birlik hukukunun devreye girdiği hükümlerin uygulanması aşamasında AB Adalet Divanı'nın içtihatları geçerli hale gelmiştir. Aynı şekilde Protokol 3 sonrası Brexit ile yürürlüğe giren Protokol 10'da bulunan Birlik hukukuna veya Birlik hükümlerine başvurulması gereken durumlarda AB Adalet Divanının içtihatlarına uygun hareket edileceği kayıt altına alınmıştır (Protokol 10, Md. 1/2 ve Md. 12/1). Protokol 10 ile Egemen Üs Bölgeleri AB'nin gümrük bölgesinin bir parçası olmaya devam etmektedir (Md. 2/1). Üslerde üretilip Birlik gümrük bölgesinde satışa sunulan mallar serbest dolaşımdaki mallar olarak kabul edilmiştir (Md. 2/2). Protokol 3'te olduğu gibi tüm gümrük kontrolleri ve formalitelerinin ve ithalat vergilerinin tahsilatının da Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Md. 2/3). Üslerinin askeri üs olduğu göz önünde bulundurularak söz konusu üslerin desteklenmesi amacıyla resmi veya askeri amaçlarla ithal veya ihraç edilen mallar, İngiliz Kuvvetleri Posta Ofisi'nin taşıdığı paketler vb. bazı ürünler vergisiz ve Egemen Üs Alanları yetkililerince gümrük işlemleri yapılacak şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yetki kapsamı dışında bırakılmıştır (Md. 2/6). Tarım, balıkçılık, veterinerlik ve bitki sağlığı konularında AB hukuku Egemen Üs Alanlarında da işletileceği ve bu konudaki hükümlerin uygulanması ve yürütülmesinden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sorumlu olduğu konusunda anlaşılmıştır (Md. 6). Protokol 10'da sık sık Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Antlaşmasına atıflarda bulunulmuştur. Kuruluş Antlaşması eklerinde tanımlanan bazı kişiler Kıbrıs Cumhuriyeti için vizeden muaf tutulmuştur (Md. 7/4). Protokol 10'un uygulanması ve hayata geçirilmesine yönelik kolaylaştırıcı ve Protokol ile ilgili gündeme gelebilecek ve güçlüğe yol açabilecek sorunların çözümü için bir İhtisas Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır (Md. 9/1). Avrupa Komisyonu'nun Egemen Üs Alanlarını etkileyecek durumlarda İhtisas Komisyonu önerisinin alınması ve Birleşik Krallık'a danışılması öngörülmüştür (Md. 9/2). Protokol 10'da İhtisas Komitesi'nden başka Ortak Komite ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. İhtisas Komisyonunun tavsiyesi üzerine Protokol'de AB hukukuna yapılan atıfların Ortak Komite tarafından değiştirilmesi söz konusu olabilecektir (Md. 10/1). Ortak Komite ayrıca Protokol'ün Madde 1(4) ve Madde 7(6)'da bazı değişiklikleri İhtisas Komisyonunun tavsiyesi üzerine değiştirebilecektir (Md. 10/2 ve Md. 10/3). Protokol'de aksi belirtilmedikçe söz konusu üs bölgelerinde Protokolün uygulanması sorumluluğu Birleşik Krallık'a yüklenmiştir. Birleşik Krallık Protokol 10'un uygulanması için gerekli iç mevzuat düzenlemeleri yapmayı taahhüt etmiştir (Md. 13/1).

Sonuç ve Değerlendirme

Kıbrıs Adası'nda 1960 tarihli Garantörlük ve İttifak Anlaşmalarının ve Eklerinin verdiği hakka dayanarak yerleşik halde bulunan, yüzölçümü olarak Adanın %3'üne tekabül eden ancak kıyı şeridi uzunluğu bakımından Adanın %10'unu oluşturan Ağrotur ile Dikelya'da yer alan Egemen İngiliz üsleri (Sovereign Base Areas-Akrotiri ve Dikhelia) İngiliz sömürgeciliğinin benzersiz kalıntılarından olup bu çalışmada söz konusu bölgelerin nasıl yönetildiği ve Brexit sonrası Avrupa Birliği ile ilişkilerinin ne şekilde ilerleyeceği bu çalışmada ele alınmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmaların eklerinden olup Londra'da 1960 yılında imzalanan Appendix O'ya göre Egemen Üs Alanları askeri amaçlarla işletilecektir. Egemen Üs Alanlarının münhasır karasuları bulunmakta olup, Birleşik Krallık Savunma Bakanlığına bağlı bir askeri heyet tarafından yönetilmekte, bayrakları bulunmakta, Birleşik Krallık'tan ayrı kendine ait bir hukuk sistemi, yönetimi, İngiltere dışında Euro kullanılan tek bölge olması ve yargı mekanizmalarıyla "sui generis" bir yapılanmada olduğu görülmektedir. Ayrıca, Egemen Üs Alanlarının "Birleşik Krallık Dışişleri ve Milletler Topluluğu Ofisi (Commonwealth Office) veya Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserliği ile resmi bir bağlantısı bulunmadığı ancak her ikisiyle de politika konularında yakın gayri resmi ilişkiler içinde" olduğu, Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı'na işleyişle ilgili raporlar verdiği belirtilmektedir.

Egemen Üs Alanları Kıbrıs Cumhuriyeti olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimini muhatap almaktadır. 10 binden fazla Rum'un yaşadığı bölgelerin yarısı tarım arazisidir. Egemen Üs Alanları başta Birleşik Krallık olmak üzere NATO, ABD gibi farklı ülke ve yapılarca askeri amaçlarla kullanılmakta ve zaman zaman Adada şikayet konusu olmaktadır.

1960 tarihli Garanti ve İttifak Antlaşmaları nedeniyle karasuları bulunan (Özkütük, 2024, s.15) bu alanların kazandığı hak ve yükümlülükler Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen GKRY'nin AB üyesi olmasından önce yapılan 2003 tarihli Protokol 3 ile de teyit edilmiştir. Bu protokolün uygulanmasından sorumlu taraflardan biri de Birleşik Krallık olmuştur ve böylece buranın bağımsız devlet statüsünden ziyade İngiltere'nin toprakları olduğu kabul edilmiştir. GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB üyesi olmasıyla Protokol 3 yürürlüğe konulmuş ve söz konusu Protokol İngiltere'nin AB'den ayrıldığı 31 Ocak 2020 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Protokol 3'ün yerine ikame edilen Protokol 10 ile Egemen Üs Alanlarında para birimi Euro olarak kullanılmaya devam etmiş, gümrükler ve üretilen mallar bazı istisnalar haricinde AB hukukuna bağlı kalmaya devam etmektedir. Ayrıca tarım, balıkçılık, veterinerlik, hayvan sağlığı gibi alanlarda Protokol 3 ile uygulamaya konulan ve AB hukukuna uygun yürütülen bazı hususlar Protokol 10 ile de devam etmesi yönünde mutabık kalınmıştır. Protokol 10'un düzgün şekilde işletilebilmesi ve aksaklıkların koordinasyon içerisinde giderilmesi amacıyla İhtisas Komisyonu kurulması ve Ortak Komite üzerinden de AB ile uyumlu politikaların yürütülmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Protokol 10'da sık sık Kıbrıs Cumhuriyeti Kurucu Antlaşmalarına atıfta bulunulması, geçmişten gelen uygulamaların sürdürülmek istendiğine dair güçlü bir anlayışın olduğunu ifade ettiği söylenebilir. Ayrıca Annan Planlarında arazilerinden önemli ölçüde feragat etme niyetini göstermiş olan Birleşik Krallık'ın toprak varlığından olmasa bile Protokol 3 ve Protokol 10 ile söz konusu üs alanlarında bazı yetkilerini AB'ye terk ederek üsler üzerindeki askeri varlığını öncelediğini açıkça sergilediği düşünülmektedir.

Brexit süreciyle her ne kadar AB dışında kalsa da Birleşik Krallık'ın Kıbrıs Adasındaki Egemen Üs Alanları ile bir ayağının hala AB içinde kalmaya devam ettiği görülmektedir.

Kaynakça

Agreement on the Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, EUR, GBR, EAEC, 029 OJ L (2020). http://data.europa.eu/eli/treaty/withd_2020/sign/eng

Anadolu Ajansı. (2012, Mart 23). *Rumlar İngiliz üslerini kapatıyor—Son Dakika Dünya Haberleri | NTV Haber.* <https://www.ntv.com.tr/dunya/rumlar-ingiliz-uslerini-kapatiyor,mM0OU8gxiUKd5bqOCE6irw>

- Aştı, S. (2015). Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Önerileri: Federasyon, Konfederasyon Ve Bağımsız İki Devlet Alternatiflerinin Değerlendirilmesi. *Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- Balyemez, M., & İnce, F. (2018). Mondros'tan Lozan'a Kadar Olan Dönemde Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri—Cyprus And The Turkish Cypriots From Armistice Of Mudros To Lausanne Peace Treaty. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(26), 855-870.* <https://doi.org/10.20875/makusobed.467555>
- Declarations by Her Majesty's Government regarding the Administration of the Sovereign Base Area-1960 Appendix O.* (t.y.). https://www.sbaadministration.org/images/agla/Declarations_by_Her_Majesty.pdf
- İrkiçatal, E. (2012). *İngiltere'nin Kıbrıs politikası (1945-1960): C. Yayınlanmamış Doktora Tezi.* SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNAF, U. İ. A. (1992). *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri.* Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret.
- Keser, U. (2006). Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2(3), Article 3.*
- Kıbrıs'ta İngiltere Dönemi (1878-1960) | KKTC Enformasyon Dairesi.* (t.y.). Geliş tarihi 14 Şubat 2024, gönderen <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>
- Multilateral Treaties Applicable to the SBA.* (t.y.). Geliş tarihi 17 Mayıs 2024, gönderen <https://www.sbaadministration.org/index.php/multilateral-treaties-applicable-to-the-sba>
- Official Journal of the European Union, L 236, 23 September 2003.* (t.y.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2003:236:TOC>
- Oktay, D. (2007). An Analysis and Review of the Divided City of Nicosia, Cyprus, and New Perspectives. *Geography, 92(3), 231-247.* <https://doi.org/10.1080/00167487.2007.12094203>
- Özkütük, Y. (2024). ABD ve Birleşik Krallığın Kıbrıs Politikalarının Vazgeçilmezleri: Birleşik Krallık Egemen Üs Alanları. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-20.*
- SAVRUN, E., & TINAL, M. (2017). Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(34), 349-371.*
- Sovereign Base Areas Background.* (t.y.). Geliş tarihi 04 Mayıs 2024, gönderen <https://www.sbaadministration.org/index.php/m-background>
- Sovereign Base Areas, Court.* (t.y.). Geliş tarihi 17 Mayıs 2024, gönderen <https://www.sbaadministration.org/index.php/court>
- Sovereign Base Areas Website.* (t.y.). Geliş tarihi 17 Mayıs 2024, gönderen <https://www.sbaadministration.org/>
- Şafak, E., Çıraklı, M., & Koldaş, U. (2021). Brexit Sonrası Doğu Akdeniz ve Kıbrıs: Birleşik Krallık İçin Fırsatlar ve Zorluklar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 4(1), Article 1.*
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 1510-1539.*
- The Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia Order in Council, 1960.* (t.y.). King's Printer of Acts of Parliament. Geliş tarihi 04 Mayıs 2024, gönderen <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1960/1369/contents/made>

Theodoulou, M. (2011, Ağustos 14). *Euro reaches field that is for ever England—Times Online*.
<https://web.archive.org/web/20110814104634/http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article3097521.ece>

Treaty concerning the establishment of the Republic of Cyprus (Nicosia, 16 August 1960)—CVCE Website. (t.y.). Geliş tarihi 04 Mayıs 2024, gönderen
https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_concerning_the_establishment_of_the_republic_of_cyprus_nicosia_16_august_1960-en-bd9df1e2-bc23-4429-8a8a-d5e14506c4c0.html

Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.

